

ПОЗИТИВНО-ЕМОТИВНИЙ ДИСКУРС ЯК КОМУНІКАТИВНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ЕКСПРЕСИВУ

У статті розглядається позитивно-емотивний дискурс, як комунікативне середовище функціонування позитивного експресиву. Запропоновано визначення та описано основні ознаки позитивно-емотивного дискурсу, в межах якого мовець здійснює позитивно-емоційне самовираження та/чи позитивно-емоційний комунікативний вплив на адресата.

Ключові слова: позитивно-емотивний дискурс, позитивний експресив, позитивна емотивність.

В статье рассматривается позитивно-эмотивный дискурс, как коммуникативная среда функционирования позитивного экспрессива. Предлагается определение и описание основных признаков позитивно-эмотивного дискурса, в рамках которого происходит позитивно-эмоциональное самовыражение говорящего и/или позитивно-эмоциональное влияние на адресата.

Ключевые слова: позитивно-эмотивный дискурс, позитивный экспрессив, позитивная эмотивность.

The article focuses on positively-emotive discourse, as a communicative medium of positive expressive. It suggests the definition and the description of positively-emotive discourse's main features. Positively-emotive discourse is viewed as a medium of expressing positive emotions of the speaker and/or expressing positive influence on the listener.

Key words: positively-emotive discourse, positive expressive, positive emotivity.

Прагмалінгвістичний підхід до мовних сутностей, укорінений на теорії мовленнєвих актів, надає нові перспективи й аналізу емотивних висловлювань мовця, які виражають його емоції, зокрема позитивні. **Актуальність** статті зумовлена загальною зорієнтованістю сучасної лінгвістики на комунікативно-функціональний аспект аналізу мови, на з'ясування функціонування мовних одиниць у межах певного типу дискурсу (у нашому випадку – це англійський позитивно-емотивний дискурс як комунікативне середовище об'єктивізації позитивних емоцій мовця). **Мета** статті – з'ясування прагмалінгвістичного змісту поняття позитивно-емотивного дискурсу та опис його основних ознак.

Мовленнєве вираження мовцем власних позитивних емоцій у комунікативному процесі пов'язане з можливістю набуття вжитими мовними одиницями смислу, відмінного від їхнього мовного значення. Такі змістові зміни є результатом дії комунікативно-прагматичних чинників, обов'язкових для дискурсивної реалізації мовних одиниць.

Значимо, що в сучасних прагматичних розвідках поняття «дискурс» є остаточно відмежованим від змістовно близького до нього поняття «текст». Дискурс розглядається як

«прагматизована» форма тексту, оскільки дискурс є динамічним і розгорнутим у часі процесом мовленнєвого спілкування, а текст – статичним результатом такого спілкування [8; 9]. Проте, вжите в широкому значенні, поняття «дискурс» означає і динамічний процес мовленнєво-розумової діяльності комунікантів, уписаний у певний соціальний контекст, і текст як результат цієї діяльності. Тому дискурс вважається єдиністю процесу і результату [1, с. 137; 7, с. 33-38; 2, с. 9].

Розмежування двох аспектів дискурсу дозволяє тлумачити його: а) у процесуальному плані – як конкретну мовленнєво-розумову подію, організовану навколо мовленнєвого акту (далі МА) певного типу; б) у результативному плані – як продукований впродовж цієї мовленнєво-розумової події текст, утворений сукупністю висловлень, імплікатур та пресупозицій. За такого розуміння, поняття «дискурс» отримує понятійне узагальнення та можливість варіювання залежно від типу МА, який є його функціонально-ідентифікаційною ознакою. Якщо цим МА є експресив, то дискурс стає емотивним, тобто отримує конкретну різновидну представленість; якщо ж цим МА є позитивний експресив, то емотивний дискурс стає позитивно-емотивним

(ПЕД) як партикулярним різновидом емотивного дискурсу [4, с. 49]. ПЕД є ситуативним середовищем об'єктивації позитивних емоцій мовця та комунікативним середовищем функціонування мовленнєвого акту позитивного експресиву (далі МА ПЕ).

Як і будь-який інший різновид дискурсу, ПЕД є динамічно-поступальним поєднанням трьох обов'язкових взаємопов'язаних фаз: домовленнєвої, власне мовленнєвої і постмовленнєвої [5, с. 249].

Домовленнєва фаза ПЕД відповідає етапу планування – це здійснення мовцем оцінки предмета розмови; прогнозування мовцем адекватності здійсненої позитивної оцінки сприйнятого об'єкта та позитивного ставлення до об'єкта цієї оцінки; добір мовцем мовних засобів для прямого, непрямого або змішаного вираження позитивної оцінки та емоцій. *Постмовленнєва* фаза ПЕД кореспондує з перлюкувативним ефектом, який полягає в позитивному впливові висловлення мовця на адресата. При цьому, якщо на момент мовленнєвої взаємодії співрозмовників психологічний стан адресата уже є позитивним, то цей стан підсилюється чи закріплюється, а якщо такого стану немає, а натомість психологічний стан адресата є негативним, то він (цей стан) аксіонально змінюється – або покращується, або ж заміщується на позитивний. *Мовленнєва* фаза ПЕД є центральною. Це власне промовляння мовцем позитивно-емотивного висловлення, репрезентованого одним або декількома актуалізованими реченнями (таке речення може бути й еліптичним, редукованим до односкладного, представленого окремим словом або словосполученням). Саме ця фаза й аналізується в нашому дослідженні; домовленнєва та постмовленнєва фази ПЕД виведені за межі аналізу.

З огляду на двоспектність загального поняття дискурсу, ПЕД як його партикулярний різновид є теж двоспектним, тобто він поєднує процес і результат. ПЕД як *процес* є окремим різновидом мовленнєво-розумової події, референційно співвіднесеної з позитивно-емоційною комунікативною ситуацією, що містить МА ПЕ, мета якого полягає в позитивно-емоційному самовираженні мовця та/або у здійсненні ним позитивно-емоційного комунікативного впливу на адресата для виклику в того певного позитивно-емоційного переживання у відповідь. ПЕД як *результат* є сукупністю дібраних мовцем мовних одиниць, які прямо, непрямо або змішано виражають позитивно-емотивний зміст. Таке розуміння ПЕД ураховує складність його інформаційного змісту, оскільки, окрім актуальної для мовця фактуальної інформації, він обов'язково містить і здійснену мовцем емоційну категоризацію цієї інформації, представлену як позитивна оцінка та позитивно-емоційне ставлення мовця [4, с. 50-51].

Об'єктивуючись у ПЕД, позитивні емоції мовця стають необхідним конструктом змісту цього дискурсу: з одного боку, вони потребують вербальних, паравербальних і невербальних

засобів для свого вираження, а з іншого – вони самі виявляються в усіх цих засобах, стаючи доступними для сприйняття.

Як особливий різновид дискурсу, ПЕД має свої ознаки, за якими він вирізняється з-поміж інших типів дискурсу. Головною з цих ознак є наявність ПЕ, за яким, власне, й здійснюється ідентифікація ПЕД. Визначення ПЕ в межах ПЕД пов'язане зі способами представлення позитивної емотивності у висловленні мовця, де вона може бути інгерентною, адгерентною або комбінованою.

Інгерентність позитивної емотивності у висловленні мовця забезпечується ужитими в його межах лексичними одиницями з позитивно-емотивною семантикою. Тож наявність таких одиниць у межах ПЕД вказує на присутність ПЕ. Лексичними одиницями з позитивно-емотивною семантикою є емотиви як номінатори, конотативи як дескриптори та афективи як експресори позитивних емоцій мовця. Такі лексичні одиниці є прикметниками, іменниками, дієсловами і прислівниками.

Найчастіше уживаними є *прикметники* (наприклад, *pretty, nice, cute, sweet, great, (the) best, superb, perfect, wonderful, impeccable, gorgeous, fabulous, charming, great-looking* та ін.) та *іменники* (наприклад, *beauty, happiness, treasure, joy, jewel, darling, sweetheart, honey* та ін.). Позитивно-емотивне значення прикметників уможливило вербалізацію різних позитивних емоцій мовця, наприклад, його захоплення (1).

(1) *'How are you enjoying your stay?'*

«**Terrific.**» *She smiled angelically at him. «Great weather. Superb horse. Wonderful people ...» She faltered a moment and he raised an eyebrow. <...>* (3, p. 75).

Мовець-дівчина вперше приїхала погостювати на ранчо, де їй дуже подобається: і погода гарна, і кінь розкішний, і люди чудові. Дівчина у захваті від усього, що вона бачить.

Іменники з позитивно-емотивною семантикою здатні як позначати різні позитивні емоції (2), так і сигналізувати про них. При цьому іменники вживаються у функції експресивного звертання, що маркує позитивне ставлення мовця до адресата (3).

(2) *Zoya was almost asleep when Clayton finally saw her. <...>*

«*You're a jewel ... my little jewel ...*» (2, p. 284).

Мовець, який обожає свою дружину, радіє з того, що, хоч і пізно вночі, але все ж таки йому вдалося вирватися і на мить повернутися до своєї дружини, яка чекала на нього вдома.

(3) *She was afraid business might slack off, but Simon only laughed at her worries.*

«*Face it, darling, you're a success!*» (2, p. 424).

Мовець радіє з того, що його коханій дружині, яку він називає любобою, вдається у важкий післявоєнний час відкрити школу танців.

Позитивна емотивність висловлення є інгерентною також за умови вживання в його межах такої частини мови, як *вигук*. Вигуки, які

можуть бути і первинними (власне вигуками), і вторинними (результатом транспозиції самостійної частини мови до сфери вживання вигуку), є завжди емотивно-оцінними й функціонують як експресори позитивних емоцій мовця. Типовим для ПЕ є вторинний вигук *My God* (Боже мій / Господи), здатний виражати різні позитивні емоції мовця, зокрема, його зачарованість. Наприклад:

(4) «*My God, Isabelle, you look great*» <...> *There was joy and excitement in his eyes* (5, p. 44).

Схвилюваний мовець милується зовнішністю коханої дівчини.

Адгерентне представлення позитивної емотивності у висловленні мовця забезпечується позитивно-емотивним смислом, який з'являється в ужитих словах за певних комунікативно-ситуативних умов, котрі активізують «емотивний потенціал» [6, с. 49] цих слів, наділяючи їх емотивно-експресивною функцією. Діагностувальними маркерами адгерентної позитивної емотивності висловлення вважаємо наявні в межах ПЕД описові номінації виражених позитивних емоцій та вербально або графічно позначені паравербальні та/або невербальні способи їх вираження.

Описові номінації безпосередньо називають позитивну емоцію, яку переживає або виражає мовець, висловлення якого може й не мати мовних одиниць із позитивно-емотивною семантикою. Такі описові номінації є текстовими індикаторами наявності позитивних емоцій, тобто вони слугують маркерами адгерентно представленої позитивної емотивності у висловленні мовця. Наприклад:

(5) «*What about a pizza somewhere?*» he asked casually.

«*Okey,*» she nodded. *She was so happy* that she could hardly concentrate on what he was saying (5, p. 46).

Мовець-жінка щаслива з того, що їй вдалося провести майже цілий день із чоловіком, якого вона щиро кохає.

– Текстовим індикатором наявності позитивної емоції щастя, яку переживає жінка, слугує словосполучення *so happy*, котре не лише прямо називає виражену емоцію, але й вказує на її інтенсивність.

Адгерентно представлена позитивна емотивність висловлення мовця пов'язана також і з наявністю вербальних позначень паравербального та/або невербального способу вираження мовцем позитивних емоцій.

Паравербальним способом вираження позитивних емоцій мовця є просодичні й фонаційні характеристики його висловлення. Під просодикою розуміють акцентуацію слів у висловленні (що має графічне позначення у тексті), його інтонаційне оформлення, темп вимовляння та паузацію, або перервність мовлення мовця (що позначається пунктуаційно). *Фонацією* висловлення є гучність його вимовляння мовцем (тихо, спокійно, ніжно, викриком, шепотом) і

тембр (забарвлення) голосу мовця (ласкавий, ніжний, радісний тощо). Усі ці засоби мають свої вербальні позначення, які слугують діагностувальними маркерами адгерентної емотивності висловлення мовця. Наприклад:

(6) «*Everyone knows who you are,*» she said, «*even here. Los Angeles, New York ... Silicon Valley, for sure ... Tokyo ... where else? Paris? London? Rome? It's a pretty big picture*» (4, p. 17).

Мовець-жінка у захваті від того, як успішно вибудував свій бізнес чоловік, якого вона кохає все своє життя і якого вона не бачила вже багато років. Радість від раптової зустрічі з ним і захват від його успіхів так схвилювали жінку, що їй перехоплює подих – її мовлення стає перервним (що пунктуаційно позначено крапками).

– Перервність мовлення жінки сигналізує про наявність в її висловленні адгерентно представленої позитивної емотивності.

Невербальним способом вираження позитивних емоцій мовця є так-звана мова тіла як значний сегмент невербальної комунікації, який вважають навіть більшим, ніж її вербальний сегмент [3, с. 460]. До мови тіла відносять *проксемику* (наближення мовця впритул до адресата), *такесіку* (дотики, погладження, обійми, поцілунки) й *кінесіку*: це міміка (посмішка, сміх, теплий/ласкавий погляд, сльози радості), пантоміміка (жести як виразні рухи рук, радісне плескання в долоні), швидкі рухи (радісне підстрибування, підбігання до об'єкту, що викликає позитивну емоцію тощо). Супровід висловлення мовця будь-яким із зазначених невербальних способів вираження позитивних емоцій слугує текстовим індикатором адгерентно представленої позитивної емотивності такого висловлення. Наприклад:

(7) «*O. K. I'm ready. Tell me the truth.*» Deanna sat in the bed in the yellow bedroom with her eyes closed, her hands clenched, a pillow held over her head.

«*You look like you're waiting for the earthquake.*» Ben looked at her lovingly and laughed (1, p. 175).

Мовець щиро радіє, прочитавши лист із пропозицією публікації, що надійшов від видавництва, до якого його кохана дівчина відіслала рукопис своєї першої книжки.

– Текстовими індикаторами позитивної емотивності, адгерентно представленої у висловленні мовця, слугують вербальні позначення невербальних способів їх вираження (*looked lovingly* і *laughed*).

Як інгерентна, так й адгерентна позитивна емотивність висловлення мовця здатні бути комплексними, що має місце при одночасному вживанні декількох різних засобів їх вираження. Перспективу подальших досліджень вбачаємо в аналізі саме комплексної позитивної емотивності, та у з'ясуванні ролі паравербальних та невербальних засобів для підкріплення або послаблення емотивної інформації, вираженої МА ПЕ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н. Д. Дискурс / Н. Д. Арутюнова // Лингвистический энциклопедический словарь ; [под ред. В. Н. Ярцевой]. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – С. 135–137.
2. Велівченко В. О. Імплікатура як спосіб трансляції емоцій мовця (на матеріалі сучасного англomовного емотивного дискурсу) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Віктор Олегович Велівченко. – Херсон, 2011. – 248 с.
3. Бенеш Г. Психологія : dtv-Atlas : Довідник / Г. Бенеш ; [пер. з нім. ; худож. Герман і Катаріна фон Заальфельд ; наук. ред. пер. В. О. Васютинський]. – К. : Знання-Прес, 2007. – 510 с. : іл
4. Сливка Н. П. Дискурсивна полівекторність позитивного експресиву (на матеріалі сучасних англomовних текстів жіночих романів) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Наталія Петрівна Сливка. – Херсон, 2012. – 202 с.
5. Степанов Ю. С. Семиологический принцип описания языка / Ю. С. Степанов // Принципы описания языков мира. – М. : Наука, 1976. – С. 203–281
6. Шаховский В. И. Лингвистическая теория эмоции : монография / В. И. Шаховский. – М. : Гнозис, 2008. – 416 с.
7. Шевченко И. С. Дискурс как мыслекоммуникативное образование / И. С. Шевченко, Е. И. Морозова // Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2003. – № 586. – С. 33–38.
8. Dijk T. A. van. Strategies of Discourse Comprehension / T. A. van Dijk, W. Kintsch. – L. : Academic Press, 1983. – 418 p.
9. Dijk T. A. van. Introduction: Dialogue as Discourse and Interaction / T. A. van Dijk // Handbook of Discourse Analysis ; [ed. by T. A. van Dijk]. – L. : Academic Press, 1987. – Vol. 3. – P. 1–11.

Список джерел ілюстративного матеріалу

1. Steel D. Summer's End / D. Steel. – A Dell Book, 1983. – 384 p.
2. Steel D. Zoya / D. Steel. – A Dell Book, 1989. – 500 p.
3. Steel D. Palomino / D. Steel. – A Dell Books, 1989. – 463 p.
4. Steel D. Lightning / D. Steel. – Corgi Books, 1996. – 448 p.
5. Steel D. The Kiss / D. Steel. – Corgi Books, 2001. – 446 p.

© Сливка Н. П., 2014

Дата надходження статті до редколегії 30.12.2013 р.

СЛИВКА Наталія Петрівна – кандидат філологічних наук, викладач кафедри англійської філології ННІ іноземних мов ЧНУ ім. Б. Хмельницького, м. Черкаси.

Коло наукових інтересів: прагмалінгвістика.